

UČEBNÉ TEXTY Z GEOMORFOLÓGIE

3 STRUČNÝ SLOVNÍK MORFOGRAFICKÝCH TERMÍNOV

Zora Machová

brázda – pomerne úzka, výrazne pretiahnutá zníženina s plochým dnom

dolina, údolie – pretiahnutá, zdola neuzavretá zníženina

hornatina – územie s veľmi silne členitým georeliéfom s prevládajúcou výškovou (vertikálnou) členitosťou od 311 do 640 m (nižšia h. 311 – 480 m, vyššia h. 471 – 640 m) (Mazúr a Mazúrová 1965)

hrebeň – pretiahnutá vyvýšenina s ostrou, často skalnatou vrcholovou časťou a výraznou chrbáticou

chrbát – pretiahnutá vyvýšenina s výraznými okrajovými svahmi a zaoblenou alebo plochou vrcholovou časťou

jama – menšia uzavretá zníženina

jaskyňa – rozsiahlejšia dutina pod zemským povrchom

kaňon – hlboká dolina so strmými svahmi a plochým dnom

klenba – rozsiahla oblá vyvýšenina oválneho až kruhového pôdorysu

kopec – všeobecné označenie pre vyvýšeniny rôzneho tvaru a veľkosti bez presnej morfometrickej charakteristiky

kotlina – výrazná zníženina, obklopená zo všetkých strán vyšším reliéfom, s plochým alebo mierne zvlňeným dnom. (Je podmienená tektonicky, litologicky alebo eróznno-denudačne.*)

kopa – oblá vyvýšenina (pahorok, kopec, vrch) s kruhovým, eliptickým alebo i mierne nepravidelným pôdorysom

kráter – uzavretá zníženina lemovaná vyvýšeným valom

kužel' – vyvýšenina podobná plášťu kužeľa, resp. jeho časti

masív – mohutný horský alebo veľhorský celok, jeho dĺžka a šírka sú zhruba rovnaké

medzihorie – územie vrchovinného alebo pahorkatinného rázu, ležiace v nižšej polohe medzi susednými hornatinami alebo vrchovinami

nížina – územie v nadmorskej výške do 300 m n. m. s rovinným alebo pahorkatinným georeliéfom. (Vo svete je častejšie zaužívaná výšková hranica 200 m n. m.)

pahorok – malá vyvýšenina s nevýrazným úpäťm a miernymi svahmi

pahorkatina – územie so zvlneným georeliéfom s prevládajúcou výškovou (vertikálnou) členitosťou od 31 do 100 m (Mazúr a Mazúrová 1965)

panva – rozsiahla plytká zníženina, obklopená zo všetkých strán vyšším georeliéfom, s plochým alebo mierne zvlneným dnom (Je podmienená tektonicky a na rozdiel od kotliny ju charakterizuje výplň panvovito uložených sedimentárnych hornín, geneticky spojených s jej vznikom.*)

planina – plošina vo väčšej nadmorskej výške spravidla v oblasti vrchovín a hornatín (podľa Mazúr a Lukniš 1978 náhorná pahorkatina)

plošina – územie s plochým alebo veľmi mierne zvlneným georeliéfom v okolitom členitejšom území, spravidla oddelená svahom od príslušnej eróznej bázy

podhorie – územie vrchovinného alebo pahorkatinného rázu, vývojovo spojené so susednou hornatinou

pohorie – všeobecné označenie rozsiahlej vyvýšeniny hornatinného, príp. vrchovinného charakteru

priesmyk – výrazné zníženie súvislého horského chrbta hlboko zarezaným sedlom alebo dolinou (napr. Vlársky priesmyk)

roklina – výrazná ryha, až niekoľko desiatok metrov hlboká, vrezaná do skalných hornín

rovina – územie s rovným alebo len mierne zvlneným georeliéfom s prevládajúcou výškovou (vertikálnou) členitosťou do 30 m (Mazúr a Mazúrová 1965) v ľubovoľnej nadmorskej výške

ryha – úzka strmá zníženina menších rozmerov

sedlo – najnižšie miesto na chrbte alebo hrebeni medzi dvomi vyvýšeninami

stolový (tabuľový) vrch – vrch s rovinným temenom

stredohorie – všeobecné označenie územia hornatinného, prípadne vrchovinného rázu v centrálnej polohe

svah – uklonená časť georeliéfu

tabuľa – územie plošinového rázu (Je podmienené štruktúrou geologického podložia na horizontálne alebo subhorizontálne (= takmer h.) uložených spevnených sedimentárnych alebo vulkanických výlevných horninách.*)

terasa – lavicový stupeň v georeliéfe zložený z plošiny a strmého svahu

tiesňava – časť doliny so strmými svahmi s dnom najčastejšie vyplneným v celej šírke korytom vodného toku a s výraznou údolnicou

úpätie – územie na styku dvoch rôzne sklonených plôch georeliéfu na rozhraní zníženiiny a vyvýšeniny

úval – výrazná vhlbenina podmienená väčšinou tektonicky, obvykle pretiahleho tvaru, na jednom alebo na oboch koncoch otvorená, so širokým dnom s prevládajúcou malou výškovou členitosťou (do 75 m)

val – pretiahnutá vyvýšenina v plochom území

vel'hornatina – územie s mimoriadne členitým georeliéfom s prevládajúcou výškovou (vertikálnou) členitosťou nad 641 m (Mazúr a Mazúrová 1965)

vrch – vyvýšenina väčších rozmerov vo vrchovine, spravidla s relatívnou výškou nad 150 m

vrchovina – územie s členitým georeliéfom s prevládajúcou výškovou (vertikálnou) členitosťou od 101 do 310 m (nižšia v. 101 – 180 m, vyššia v. 181 – 310 m) (Mazúr a Mazúrová 1965)

vysočina – územie v nadmorskej výške nad 300 m (nízka v. 301 – 800 m, stredná v. 801 – 1 500 m, vysoká v. nad 1 501 m (Lukniš 1972). Vo svete je zaužívaná dolná výšková hranica 200 m n. m.

vyvýšenina – územie (forma reliéfu) s nadmorskou výškou väčšou ako je v jeho okolí. Relatívne vyššia (vyvýšená) časť georeliéfu. Pozitívna forma georeliéfu.

zníženiina, depresia – územie (forma reliéfu) s nadmorskou výškou menšou ako je v jeho okolí. Relatívne nižšia (vhlbená, znížená) časť georeliéfu. Negatívna forma georeliéfu.

zráz – príkro uklonený svah so sklonom spravidla väčším než 35°

zrub – veľmi strmý (takmer kolmý) svah

* Pre upresnenie je v zátvorke doplnená genetická charakteristika.

Literatúra

DEMEK, J. (ed.) a kol.: *Zeměpisný lexikon ČSR: Hory a nížiny*. Praha: Academia, 1987. S. 26-32.

Geografické názvoslovné seznamy OSN: Vyšší geomorfologické jednotky České republiky. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální, 1996. S. 9-10.

LUKNIŠ, M.: Reliéf. In: LUKNIŠ, M. (ved. red.), *Slovensko 2 – Príroda*. Bratislava: Obzor, 1972. S. 124-203.

MAZÚR, E. a LUKNIŠ, M.: Regionálne geomorfologické členenie SSR. In: *Geografický časopis*. 1978, roč. 30, č. 2, s. 101-125 (+ 1 mapa 1 : 1 000 000).

MAZÚR, E. a MAZÚROVÁ, V.: Mapa relatívnych výšok Slovenska a možnosť ich použitia pre geografickú rajonizáciu. In: *Geografický časopis*. 1965, roč. 17, č. 1, s. 3-18.